

Kõne Eesti kohtunike täiskogul

Paul Kelly, liri maakohtu president

Tallinn, 28. mai 2026

Mul on suur au täna siin sellise väärrika seltskonna ees sõna võtta. Tahan tänada Riigikohtu esimeest Villu Kõvet kutse eest – ja ka meeldiva seltskonna eest. Me kohtusime esimest korda 2023. aastal Sitsiilias Siracusas ning seejärel uuesti Dublinis – viimati veebruaris –, kus koos Eesti delegatsiooni teiste liikmetega avastasime meie ühise kiindumuse Guinnessi vastu! Tänan ka Risto Uustalit, Üllar Kaljumäed ja Madis Metelitsat nende raske töö ja lahkuse eest minu reisi korraldamisel ning teid kõiki Eesti kohtusüsteemis sooja vastuvõtu ja suure külalislahkuse eest.

lirimaa kohtusüsteem

liri Vabariigis nagu ka Eestis on konstitutsiooniline demokraatia. Meie põhiseadus võeti vastu 1937. aastal ja seda on sellest ajast alates rahvahääletuse teel 32 korda muudetud. Euroopa Liidu liikmena oleme ka meie, taas nagu Eesti, seotud Euroopa Liidu lepingute ja Euroopa Liidu õigusaktidega, kui need ei ole vastuolus meie põhiseadusega. Meie kohtusüsteem põhineb „tavaõigusel“ (*common law*), mis pärineb Ühendkuningriigist, kui saavutasime 1922. aastal iseseisvuse. Sama on ka pretsedendi doktriiniga – „*Stare Decisis*“, st kohtutel on kohustus järgida meie kõrgemate kohtute otsuseid – see on meie õiguse keskne tunnusjoon. Seadusi võetakse vastu ka meie parlamendis (iiri keeles *Oireachtas*), seega peavad meie kohtud tõlgendama seadusi mitmetest allikatest, millest mõned on aeg-ajalt omavahel vastuolus. Meie ülemkohus (*Supreme Court*) on lõplik otsustaja, välja arvatud juhul, kui tekivad Euroopa Liidu aluslepingute tõlgendamisega seotud küsimused. Meie ülemkohtul on lirimaa presidendi suunamisel õigus vaadata läbi parlamendi seaduseelnõu enne selle allkirjastamist. Kui ta leiab, et seadus või selle osa on põhiseadusega vastuolus, võib ta selle tühistada ja see ei jõustu. Teisalt, kui see kuulutatakse põhiseadusega kooskõlas olevaks, ei saa seda enam vaidlustada. See on oluline kontroll parlamendi võimu üle.

Meil on 196 kohtunikku 5,4 miljoni elaniku kohta – see on OECD riikide seas madalaim kohtunike arv elaniku kohta. Meie süsteemi oluline tunnusjoon ja eelis on kohtunike sõltumatus, mis on tagatud põhiseadusega. liri kohtunikku saab ametist tagandada ainult „tõendatud väärkäitumise või võimetuse“ tõttu ning seda ainult pärast otsuse vastuvõtmist, mille poolt hääletab 2/3 mõlema parlamendikoja liikmetest. See on kohtuliku sõltumatuse äärmiselt oluline kaitse.

liri keel, kuigi seda ei räägita laialdaselt, on riigi esimene ametlik keel ning see on kaitstud põhiseaduse ja seadustega. Igaühel on õigus kasutada iiri keelt

kohtumenetluses ning piirkondades, kus iiri keel on levinud, eeldatakse, et kohtunikud suudavad kohtuasju arutada iiri keeles. Kuigi paljud inimesed Iirimaaal oskavad iiri keelt, on see igapäevaseks emakeeleks alla 10% elanikkonnast. Ma tean, et Eestis ei ole vene keel enam ametlik keel, kuigi seda räägib 30% teie elanikkonnast.

Iirimaaal nimetab kohtunikud ametisse president valitsuse soovitusel kohtunike ametissenimetamise komisjoni esitatud kandidaatide nimekirjast. Nõutav on vähemalt 10-aastane töökogemus advokaadina, kuigi hiljuti on kehtestatud sätted, mis võimaldavad ametisse nimetada ka õigusteaduse õppejõude. Praktikas nimetatakse kohtunikud ametisse tavaliselt alles pärast umbes 20-aastast töökogemust.

Iirimaa maakohus (*District Court*) on 72 kohtunikku – 35 naist[1] ja 37 meest. See on Iirimaa kohtute seas kõige tasakaalustatum sooline jaotus.

Eesti kohtusüsteem

Teie tunnete oma süsteemi muidugi paremini kui mina. Meie kahe süsteemi erinevused selgitavad osaliselt, miks meie kohtud toimivad nii erinevalt. Eestil on Mandri-Euroopa tsiviilõiguse süsteem kolmeastmelise kohtustruktuuriga, samas kui meil on viis astet. Teil on 1,3 miljoni elaniku kohta 249 kohtunikku. Te saate meile kindlasti õpetada, kuidas kohtunike arvu suurendada!

Mõned common law süsteemi eelised Iirimaa jaoks

Kuna Iirimaa on Euroopa Liidus ainus riik, kus kehtib täielikult *common law*, on tal pärast Brexitit head võimalused osutada õigusteenuseid teistele *common law* riikidele – näiteks Ühendkuningriigile, USA-le, Austraaliale, Uus-Meremaale ja Lõuna-Aafrika Vabariigile –, kes soovivad Euroopa Liidus äri teha. See, koos inglise keelt kõneleva ja haritud tööjõuga, stabiilse õigusriigi põhimõtetele rajaneva demokraatiaga, sõltumatu kohtusüsteemiga ning soodsa maksukeskkonna ja ärikeskkonnaga, on viinud selleni, et Iirimaa on saanud Euroopa ja mõnede maailma juhtivate IT-, farmaatsia- ja finantsteenuste ettevõtete peakorterite asukohaks. Näiteks on Iirimaa lennukite liisinguteenuste valdkonnas maailma liider. Viimastel aastatel on Iirimaa kasutanud neid eeliseid, et turustada end juhtiva juriidiliste teenuste eksportijana – 2025. aastal ulatus juriidiliste teenuste eksport 1,4 miljardi euroni. Valitsuse, juristide ja kohtusüsteemi ühisalgatus „*Ireland for Law*“ reklaamib Iirimaa kui baasi igasuguste rahvusvaheliste vaidluste lahendamiseks – vahekohtu, vahendusmenetluse ja muidugi kohtuvaidluste kaudu.

Iirimaa kohtusüsteem

Meie kohtusüsteem koosneb viiest astmest: maakohus (*District Court*) (71 kohtunikku ja esimees); ringkonnakohus (*Circuit Court*) (45 kohtunikku ja esimees); kõrgem kohus (*High Court*) (42 kohtunikku ja esimees); apellatsioonikohus (*Court of Appeal*) (18 kohtunikku ja esimees) ning ülemkohus (*Supreme Court*) (9 kohtunikku ja ülemkohtu esimees). Kõigi ülemkohtust madalamate kohtute esimehed on *ex officio* liikmed järgmisel tasemel asuvas kohtus – seetõttu olen ma näiteks ka ringkonnakohtu

kohtunik. Maakohus ja ringkonnakohtus on kohaliku ja piiratud pädevusega kohtud, millel puudub õigus kuulutada seadusi põhiseadusevastaseks ning mille määratavate hüvitiste suurus on rahaliselt piiratud. Kõrgematel kohtutel on piiramatu rahaline pädevus ning õigus tühistada seadusi, mida näevad põhiseadusevastasena.

Maakohus on madalaima astme kohus, kuid samas ka kõige koormatum. See menetleb üle 85% kõigist aastas kohtus käsitletavatest asjadest – 2024. aastal menetles see 486 972 kohtuasja. Neist 350 832 olid kriminaalasjad ja 136 120 tsiviilasjad (sh perekonnaõigus). Meie 72 kohtunikku jagunevad 44 kohtunikuks, kes on alaliselt määratud 26 ringkonda (suures osas meie maakondade struktuuri alusel), ja 28 „liigutatavaks“ ehk reisivaks kohtunikuks. Liigutatavad kohtunikud reisivad üle kogu riigi, asendades püsikohtunikke, kes on haiged või puhkusel või osalevad koolitustel jne. Kohtu esimees võib neid määrata ka tegelema üksikutes ringkondades kuhjunud kohtuasjadega või kohtuasjadega, mille arutamine võib võtta kaua aega – nt lastekaitset puudutavad kohtuasjad, pikemad kriminaalkohtumenetlused –, või kohtuasjadega, kus määratud kohtunikul on huvide konflikt. Dublinis on 22 maakohtu koosseisu, seega on Dublinis iga päev vähemalt neli liigutatavat kohtunikku. Maal on kohus neljanädalase tsükli jooksul maakonna erinevates kohtades, et teenindada väiksemaid linnu ja hajutatumat elanikkonda.

Maakohtu kohtuasjad on tavaliselt lühikesed: kriminaal- või perekonnaõigusliku kohtuasja arutamine võtab tavaliselt umbes tunni, kuigi enne kohtuistungit algust on asja üldjuhul kohtus mitu korda arutatud, et lahendada tõendite avaldamise ja menetluslike küsimusi. Paljud kohtuasjad võtavad veelgi vähem aega – lihtsad kergemad kriminaalasjad, kus süüdistatav tunnistab end süüdi, saab lahendada väga kiiresti. Mõnikord võivad kohtuasjad aga kesta palju kauem – mõni aasta tagasi Donegalis kestis ühe lastekaitset puudutava kohtuasja arutamine 136 päeva! Sellistes keerulistes või pikkades kohtuasjades teevad kohtunikud sageli kirjaliku otsuse.[2]

Maakohtu kriminaalõiguslik pädevus hõlmab kergemaid kuritegusid – sealhulgas nn väärtegusid –, mille eest võib määrata kuni kaheaastase vangistuse. Siiski algab peaaegu iga asja kriminaalmenetlus maakohtus. Rasked kuriteod jõuavad esmalt maakohtusse, kus käsitletakse menetluslike küsimusi, nagu kaitsjoni määramine, õigusabi ja tõendite esitamine, enne kui maakohus saadab asja edasi ringkonnakohtusse või keskkriminaalkohtusse (kõrgem kohus, mis tegutseb kriminaalkohtuna) vandekohtunike kogu ees arutamiseks. Maakohtu kohtunikel on märkimisväärne vabadus ja paindlikkus kriminaalasjade lahendamisel, kasutades kogukonnapõhiseid lahendusi, nagu ühiskondlik töö või kriminaalhooldus, samuti trahve ja taastavat õiglust.

Alaealiste õigusrikkujate (alla 18-aastaste isikute) puhul võib maakohus lahendada raskete kuritegude kriminaalasju (välja arvatud mõrv ja vägistamine) – see on noorte õigusrikkujate jaoks oluline kaitse, mis võimaldab arvesse võtta nende vanust ja arengutaset.

Haldusõiguslikke asju, välja arvatud kõige raskemaid juhtumeid, menetletakse maakohtus – nt planeerimis-, keskkonna-, maanteetranspordi-, alkoholi litsentsimise jms küsimused. On 208 eraldi asutust, mis võivad algatada menetluse maakohtus, sealhulgas valitsuse ministrid, maakonna- ja linnavolikogud, liiklusohutusamet ning suur hulk reguleerivaid asutusi ja riigiasutusi, samuti politsei (*Garda*) ja riigiprokurör.

Lisaks kriminaalkohtu pädevusele mängib maakohus keskset rolli ka tsiviil- ja perekonnaõiguse küsimustes. Tsiviilvaidlused – lepingud, liiklusõnnetustest tulenevad kahjud jne –, kus nõutakse kahjuhüvitist kuni 15 000 eurot, lahendatakse samuti maakohtus.

Peaaegu kõik perekonnaõiguse kohtuasjad lahendatakse maakohtus, näiteks ülalpidamiskohustused (elatis), hooldusõigus, suhtlusõigus (küllastamine, kontakt) ja laste eestkostes, samuti kohtuasjad, kus riik võtab lapsed hooldusesse, kui nende vanemad neid hooletusse jätavad või väärkohtlevad. Ka koduvägivalla juhtumeid – lähenemiskeelu määruste väljastamist^[3] – ning selliste määruste rikkumise eest kriminaalvastutusele võtmist menetletakse maakohtus.

Abielulahutusi menetleb ringkonnakohtus või kõrgem kohus sõltuvalt varade väärtusest, kuigi valitsus kavatseb enamiku abielulahutuse asjadest üle viia maakohtutesse. Maakohtus menetletakse igal aastal ligikaudu 30 000 perekonnaõiguse asja.

Suuline menetlus

Pärast maakohtu töö tutvustamist tasub vaadata seda, kuidas menetlused praktikas toimuvad. Kuigi maakohtusse saabub märkimisväärne hulk paberitööd ja dokumente, otsustatakse kohtuasjad enamasti poolte suuliste ütluste ning advokaatide õiguslike argumentide alusel. Perekonnaõiguse ja lastekaitse asjades on eksperdi hinnangud tavapärased, kuid suulistel ütlustel on oluline roll. Maakohtu kohtunikud teevad oma otsused suuliselt, tavaliselt kohe pärast kohtuistungi lõppu, ning kohtu personal koostab otsuste jõustamiseks vajalikud kohtumäärused, mille kohtunik allkirjastab. Üha enam menetlusosalisi ei kasuta advokaate, mis võib tekitada kohtunikele raskusi – kohtuasjad võtavad rohkem aega, kuna pooled ei tunne sageli reegleid ja menetlusi ning palju aega võib kuluda ebaoluliste argumentide arutamisele. Samas võimaldab see kohtus spontaansust ja sageli esineb ka humoorikaid episoode! [Lugu alasti vangist!]

Üks päev elust

Enamik maakohtu kohtunikke alustab istungiga kell 10.30. Enne kohtuistungi algust tegelevad nad aga muude ülesannetega – näiteks vaatavad taotlusi läbiotsimis- või vahistamismääruste väljastamiseks; perekonnaõiguse valdkonnas ühepoolseid taotlusi koduvägivalla eest kaitsmiseks, või andmekaitsekohtus määrusi, millega kohustatakse telefoni- ja internetiteenuse pakkujaid säilitama või esitama abonentide

andmeid kriminaaluurimise jaoks. Samuti võivad nad lugeda kohtu aruandeid või dokumente või allkirjastada eelmiste päevade määrusi.

Siis algavad kohtuistungid. Paljudes maakohtutes on pikad kohtuasjade nimekirjad, mõnikord 200–300, kui tegemist on kergemate kriminaalasjadega (väärtegudega), seega liiguvad asjad väga kiiresti ja olukord võib mõnikord tunduda kaootiline. Tempo on intensiivne ja kohtuasju käsitletakse väga kiiresti; kui just ei toimu tõendite ärakuulamist, on enamik tööst menetluslik – kohtuasja edasiviimine järgmisesse etappi; või võib-olla kuulab kohtunik lühidalt ära mõlema poole seisukohad ja teeb seejärel otsuse – nt karistus kriminaalasjas (trahv, tingimisi karistus, üldkasulik töö, karistuse täitmise edasilükkamine, vangistus); või elatise, hooldusõiguse või suhtlusõiguse määrus perekonnaõiguse asjades – võib-olla ajutine määrus, kuni oodatakse kohtuistungit kõigi tõendite ärakuulamiseks.

Kohtud lõpetavad töö enamasti kella 16–17 vahel, kuigi üsna sageli ka hiljem. Dublinis, kus on rohkem kohtuid ja tööd saab jaotada, võivad kohtud lõpetada varem, kui kohtuasju ei saa menetleda või need võtavad vähem aega.

Pärast kohtuistungit võib kohtunikul olla vaja allkirjastada määrusi ning lugeda järgmise päeva toimikuid/aruandeid. Lastekaitset puudutavates kohtuasjades on aruandeid palju ja need on pikad, mistõttu kohtunikel tuleb neid sageli lugeda kodus õhtul või nädalavahetustel.

See toob mind maakohtu teise aspekti juurde: teatud teenuseid on vaja 24 tundi ööpäevas ja 365 päeva aastas. Lastekaitse erakorralised taotlused, läbiotsimismäärused kiireloomulistes tõsistes juhtumites (nt mõrv) ja kuriteopaikade säilitamise taotlused saavad sageli väljaspool tavalisi kohtu tööaegu ning kohtunikel peab olema võimalus minna kohtusse öösel ja nädalavahetustel. Dublinis toimub see vahetustega, nii et üks kohtunik on nädal aega „valves“. Maal on kohalik kohtunik kogu aeg valves, kuid õnneks on öised väljakutsed haruldased, kuigi nädalavahetustel on kohtuistungeid sageli vaja eespool mainitud kiireloomuliste taotluste jaoks või reede või laupäeva õhtul vahistatud kinnipeetavate asjade lahendamiseks.

Dublinis on mõningal määral spetsialiseerumist: meil on 12 kriminaalasjadega tegelevat kohut, viis perekonnaõiguse kohut, kolm lastekaitse kohut ning kaks tsiviil- ja halduskohut. Mõned kohtunikud tegutsevad peamiselt samas kohtus Dublinis, spetsialiseerudes eespool nimetatud valdkondadele, kuid iga kohtunikku võib määrata ükskõik millisesse kohtusse. Maal tegeleb kohalik kohtunik kõigega – kriminaalasjade, perekonna-, tsiviil- jms asjadega.

Meil on 36 päeva põhipuhkust, millele lisanduvad riigipühad (jõulud, lihavõtted ja muud).

Paljudel maakohtunikel on väga suur töökoormus ja nad on pideva surve all, et kohtuasjad süsteemis edasi liiguksid. Töö võib olla stressirohke ja nõudlik ning sageli emotsionaalselt kurnav. Mõned meile esitatavad tõendid võivad olla sügavalt

traumaatilised ja häirivad ning meie otsused võivad avaldada suurt mõju inimeste elule, perekondlikele suhetele ja karjäärile.

Siiski on see väga rahuldust pakkuv ja kõrgelt hinnatud töö – 2025. aastal oli meil seitsmele kohtuniku ametikohale 136 kandidaati –, mis erineb oluliselt sellest, mis toimub Eestis. Meile makstakse väga head palka, meil on suhteliselt head töötingimused ja ametikoht on ühiskonnas väga prestiižne. Kindlus, et iga kuu lõpus saab palka ega pea klientidega tegelema, on paljude juristide jaoks väga ahvatlev. Tõenäoliselt on kohtunikuameti suurimaks tõmbenumbriks pension. Kohtunikul, kes on ametis olnud 20 aastat, on õigus saada eluaegset pensionit, mis võrdub poolega tema aastapalgast. Pensioniiga on 70 aastat, kuid kohtunikud võivad minna täispensionile 65-aastaselt, kui nad on olnud kohtunikud 20 aastat. Nad saavad pensionile jäädes ka hüvitist, mis on 1,5-kordne aastapalk, kui nad on töötanud 20 aastat, ja proportsionaalselt vähem, kui nad on töötanud vähem kui 20 aastat. Kui erapensioni tagamise kulud pidevalt suurenevad ja pensionifondid on ebakindlad, on riigi tagatud pensioni kättesaadavus väga oluliseks hüveks.

Reform

Nagu Eestis, nii ka Iirimaa on käimas kohtusüsteemi ulatuslik reform. Ja nagu me teame, ei ole reformid alati populaarsed – 1830. aastal kommenteeris Wellingtoni hertsog Inglismaa suurt reformiseadust sõnadega: „Reform? Reform? Kas asjad pole juba niigi halvad?!“ 2021. aastal tellis valitsus OECD-ilt aruande teemal „Iirimaa kohtupersonali ja kohtuhalduse moderniseerimine“^[4]. See pakkus süsteemi tõenditel põhinevat analüüsi, mida valitsuse töörühm – kohtusüsteemi planeerimise töörühm – kasutas seejärel Iirimaa süsteemi kohta aruande koostamiseks ja reformide soovitamiseks. Nagu Eestis, on mõned neist kavandatud reformidest osutunud kohtunikele raskeks. Soovitati nimetada ametisse veel 44 kohtunikku kahes etapis, kuid tingimusel, et kohtusüsteem viib ellu aegunud ja ebatõhusate tavade reformid. Need hõlmavad pikemaid tööaegu ja täiendavaid istungipäevi ning kohtute esimeestele suuremaid volitusi kohtute ja kohtunike haldamisel. Aruanne avaldati 2023. aastal^[5] ning soovitude elluviimiseks on loodud rakkerühm, kes teeb koostööd kohtute esimeestega, kes omakorda peavad veenma oma kohtunikke paljude soovitustega kaasa minema. Nagu võite ette kujutada ja nagu olete ise avastanud, ei ole see kohtute esimeeste populaarsust suurendanud! Kohtusüsteem, nagu kõik kodanikuühiskonna osad, peab siiski ajaga kaasas käima ja pidama meeles, et selliste reformide eesmärk on parandada meie kogukondadele osutatavat teenust ning muuta kohtud tõhusamaks ja kättesaadavamaks. Institutsioonina, mille autoriteet sõltub avalikkuse usaldusest, leian, et see ei ole mitte üksnes hind, mida tasub maksta – see muudab lõppkokkuvõttes ka meie töö veidi lihtsamaks!

Täna tähelepanu eest!

---

[1] Ringkonnakohus: 21 naist ja 25 meest; kõrgem kohus: 18 naist ja 33 meest; apellatsioonikohus: 9 naist ja 10 meest; ülemkohus: 3 naist ja 6 meest.

[2] Kõigi kohtute otsused on kättesaadavad kohtuteenistuse veebilehel <https://www2.courts.ie/Judgments>.

[3] St korraldused, millega isik jäetakse perekonna elukohast välja.

[4] „*Modernising Staffing and Court Management Practices in Ireland*“, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/modernising-staffing-and-court-management-practices-in-ireland_b2470f48/8a5c52d0-en.pdf.

[5] „*Judicial Planning Working Group Report*“, <https://www.gov.ie/en/department-of-justice-home-affairs-and-migration/collections/judicial-planning-working-group-report/>.